

ХАН ИСПЕРИХ

Георги САВЧЕВ

Abstract. Many of the books in the library "Cheap Books" were written by the Belogradchik writer Georgi Savchev (1883-1949): Khan Isperih (1942), Khan Kardam (1942), Khan Krum (1942), Khan Malamir (1942), Khan Omurtag (1942), Khan Presian (1942), Khan Tervel (1942), Prince Boris (1942). These are small historical novels for children. Here is the novel "Khan Isperih"¹⁾.

Keywords: Georgi Savchev, Cheap Books, books for children

Хан Исперих (Аспарух)
основател на Българското Царство (979 г.),
царувал 58 години – от 642 г. до 700 г.

Петимата синове на хан Кубрат не изпълнили предсмъртния завет на баща си: те се разделили и великото ханство се разпаднало. От една страна – хазарите, от друга аварите започнали да нападат отделните ханове, завзели земите им и ги разпръснали.

Хан Аспарух – най-мъдрият и войнствен син, наkogото при подялбата се паднала войската, решил да изведе народа си отвъд Дунав, където плодородна земя и обилни пасища. Със съгласието на Византийския император към края на лятото, в 660 година, той минал Дунава със салове и лодки. Конницата му преплувала реката. Настанил се в Мала Скития (Добруджа) като навлязъл дълбоко в остров Певки, образуван от двата долни ръкави на реката и Черно море. Постепенно той разширявал границите, почувствал се силен и махнал от себе си попечителството на Византия.

Разсърден от това своеволие, Византийският император Погонат в 679 г. го напада с войските си, но бил разбит. Самият император се спасил с бягство.

Хан Аспарух разширил владенията си и стигнал на юг до Стара планина, а на запад до река Искър и основал Първото Българско Царство (679 г.).

За столица на това Царство хан Исперих избрал селището Плиска, което стало голям град. Обградил го отвсякъде с насиои и дълбоки ровове, така че било непристъпно за враговете.

Новият Византийски император Юстиниан нарушил мира с българите и в 688 г. ги нападнал, но бол разбит и отблъснат. Хан Исперих превзел всички крепости из Тракия и стигнал до Родопите, на юг от Филипопол (Пловдив). Цяла Източна Мизия вече била в еъцете му.

Тринадесет години след тая бляскава победа, хан Исперих живеел спокойно, несмуцаван от Византия и други врагове.

В 700 г. към края на декември хан Исперих склопил очи, щастлив, че е основал свое царство с обширни граници, с храбра войска и верни съюзници – славяните.

Дървеният сал се откъсна от брега и леко заплува по кротките води на Дунава. Гребците напругаха жилавите си мисци, за да му дадат насока. Очите им не се отделяха от далечината, където едва се вибдаха очертанията на остров Певки.²⁾

Конската опашка – знаме, забучено на дългата върлина, се вееше на предната част на сала, където бе разпъната шатрата на хан Испериха.

Подпрян на широкия си меч, ханът не снемаше очи от слънчевия изгрев.

Перото на златния му шлем потрепваше. Вятарът развяваше бтадата и мустаците му, но той не мръдна, сякаш излян от бронз той стоеше закован на мястото си. Орловият му поглед примламваше отвреме–навреме.

Скоро суровите черти на лицето му се стопиха и то цялото светна. Едва тогава ханът откъсна погледа си от далечината. Усмивка затрептя по устните му.

- Не ви излъгах, боили – прозвуча кротко гласът му. – Оная там земя, преди слънцето да залезе, ще бъде наша.

Поласкани от тая дружелюбност, тримата боили леко му се поклониха. Радостта на хана осветли лицата им. Кавканът³⁾ Онегаб засмян отвърна:

- Пророчески са думите ти, ювиги.⁴⁾ Не се излъгал мъдрият ти поглед.

Хан Исперих се извърна, за да види саловете, които го следваха. Едни бяха наблизно, други – плъзнали като костенурки – се чернееха в

далечината. Виждаха се и лодки, които, претоварени, едва се движеха. Последните салове бяха още на брега, натоварени със жени, деца и добитък. С глоляма мъка след малко те се откъснаха от брега и потеглиха след другите.

- Жертви дадохме ли ? – попита угрижено ханът.

- Два сала и осем лодки потънаха, ювиги, - отвърна с наведена глава кавканът. – Има стотина души удавени.

- Жалко ! А аз вярвах, че всички ще стигнем здрави и читави. – въздъхна ханът.

Скоро скръбната сянка, която бепе засенила лицето му, се разсея. Погледът му отново се плъзна по белите вълни на реката. Над самия сал прелетяха бели птици, снишиха се и запляскаха с криле по водата, сетне отново се издигнаха с блеснали в клюновете им рибки.

Хан Исперих се любуваше на светлите водни бръчки, радваше се на тая игра на цветовете. Салът му се носеше леко и очертанията на острова ставаха все по-ясни. Скоро той можа да види зеленината на горите, които доскоро се сливаха в тъмни сенки в далечината.

Ханър дълго не откъсна очи от острова. Искаше да го изброди, да проникне в него, да предвиди опасността, за да може навреме да я избегне. Наистина той беше получил съгласието на Византия, посволено му бе да мине Великата река⁵⁾ и засели народа си в Мала Скития,⁶⁾ но хитростта на гърците го плашеше; не беше сигурен, че императорът Константин II ще удържи на думите си. Затова ханът беше внимателен: искаше да пристигне пръв на острова и да вземе нужните предпазни мерки.

Гребците напрягаха последни сили и салът усили бързината си. След него идеше салът с огледниците и стрелците. Другите салове, с войската и народа, ще доближат брега, когато ханът даде повеля.

Лицето на Испериха, огряно от слънцето, беше вдъхновено.

Най-последно, сбъдва се най-милата му мечта. Ще има свое царство, в което ще обедини своето племе. Веднъж завинаги ще тури край на

скитническият живот. Вече няма да живее под страха на хазарите, ще е далеч от тях. И аварите – тия заклетни врагове, от чието иго се освободи покойния му баща Кубрат, ще останат на отсамния бряг на реката. Вече не ще посмеят да нападат, защото отвъд, в новото царство, той ще бъде силен. Ще обгради границите си с окопи, ще построи кули и бойници, ще съумее да се справи с всяко нападение.

При залез слънце салът опря до брега на острова.

Хан Исперих пръв скочи на земята; след него скочиха боилите и военнопочетниците. Високите като стени брегове на реката пречеха на очите да обгърнат острова, затова всички се въззеха нагоре, отдето свободно да разгледат земята. Видяха, че тоя остров е образуван от двата най-долни ръкави на реката и Понтийското море.⁷⁾

Ханът заповяда ордата му временно да са настани на отсамния бряг, в Мала Скития докато той със стрелците и огледниците обходи земята на юго-изток от морето.

На другия ден ханът със свитата си навлезе в равна степ, чийто край не се виждаше. Навсякъде беше пусто: нийде жива човешка душа. Уплашено, степните птици отлитаха с крясък. А степта не се свършваше. Досега той не беше виждал подобна голяма равнина !

На втория ден нагазиха в блатисти места, чиято избуяла тръстика ги прикриваше. Ята диви птици изхвъркваха от тръстиките, за да се прикрият другаде. Ханът гледаше учуден, сетне опъваше лъка си и стрелите му не отиваха напразно. Всички последваха примера на своя хан и след малко пред нозете им лежеше цяла купчина патици.

Ханът беше доволен. Погледите му се рееха в необятната равнина и той сподели възторга си със своите боили.

- По-добра земя от тая – здраве ! – засмя се ханът. – За конете и добитъка има изобилни пасища, а ралото и мотиката ще превърнат тия пуцинци в плодородни нивя и градини. Сърцето ми хвана тая земя: тук ще се заселим, боили.

- Да бъде волята ти, велики хане, - отвърна боилът Цок. – Тук ще бъде добре за всички ни.

Докато хан Исперих споделяше радостта си с боилите, пристигна запъхтял стотник и коленичи пред нозете на хана.

- Какво се случило, Драгуле ? – попита нетърпеливо Исперих.

- Открихме селища, велики хане. Хората са добри и гостоприемни. Орат земите си, с пот изкарват хляба си. Славяни се нарича това племе.

- Значи открихте заселищата им ? А как ви посрещнаха ? Не се ли противяха ?

- С радост, велики хане, - отвърна стотникът като стана. – Жени, деца и старци с хляб и сол ни срещнаха. Живеят в задруги и всички се почитат помежду си. Най-старият в задругата е нещо като хан, велики владетелю. Миролюбиви са. Оплакват се от византийците: оголват ги с данъци. Нас ни срещнаха като свои братя – спасители.

- Чувал съм за това племе, - отвърна самодоволно ханът, - но не съм вярвал, че има такива добри качества. Трябва да се радваме, боили, че ще имаме добър съюзник. Трябва да го спечелим за съюзник, защото отсега нататък ние ще имаме още един враг – Византия. А сега – на работа. Оставаме тук. Колите – шатри ще разположим горе, на високите места. Да започнат от утре окопането. Трябва от всякъде да се обградим с дълбоки ровове, за да образуваме нашия агъл.⁸⁾ Утре тук да се приготви жертвената кладя. Нека се събере народът за да се помолим на боговете за тяхната велика милост към нас. Великият жрец още в зори да бъде тук с жертвеното куче, което аз сам ще разсека и принеса на кладата.

След тия думи хан Исперих се оттегли в шатрата си, за да си почине.

Вечерта нашир и дълж по цялата степ пламнаха огньовете. Шатрите бяха опънати и народът, уморен от това преселение, от негодите по пътя, бързаше да се нахрани, да си отпочине за новия ден, когато великият им хан ще направи сам жертвоприношението. ...

*
* *

Хан Исперих не се задоволи само с остров Певки. Тая равнина, която разхубавя и стана благодат Божия за народа му със своето плодородие, след осем години му се видя тясна, затова той разшири владенията си. През това време той достигна до най-рясното място между Дунава и Понтийско море, което съедини с дълъг окоп. Всичко това той завладя и се почувства силен. Искаше да се освободи от властта на Византия, която се разстройваше тогава от междуособеници. Убиха императора си и на престола се качи Константин IV Погонат. Случаят беше удобен и хан Исперих махна от плещите си гръцкото попечителство.

Византия счете тая постъпка на хан Исперих като дръзко предизвикателство и люто се закани да го накаже. Започна трескаво да се готви за война и през пролетта (879 г.) императорът Погонат отправи бойните си кораби по морето. С тях той образува мост и цялата войска се прехвърли на северния бряг на Дунава. Това нашествие, дошло изведнаж и неочаквано, не уплаши хан Испериха. В една бурна тъмна нощ неговите смели отряди нападнаха византийците, избиха мнозина, а останалите в паника се разбягаха. Когато се съвзеха и сгрупираха за орбрана, ненадейно бяха нападнати от други по-смели отряди. В продължение на няколко нощи византийската войска беше нападана и преследвана, докато самият император избяга за да се спаси. Тая постъпка на императора още повече разколеба духът на византийците и те в бягството си търсеха спасение на корабите си в Одесус (Варна), но конницата не ги остави да се качат и избягат. Целият път до Одесус биде посеян от трупове на разбитите византийски войски.

Хан Исперих с тая победа нанесе чувствителен удар на Византия, която, и без това, беше вътрешно разклатена.

Почувствал се силен, ханът продължи настъплението си към далечна Мизия, завладя я цялата и достигна до полите на източния

Хемус,⁹⁾ където се спря за да се отмори и обмисли бъдещия си поход. Той не очакваше, че тук ще намери толкова славянски племена. Тия племена, на брой осем, живееха миролюбиво помежду си. Те бяха се съюзили против общия им враг – Византия, чиято власт не признаваха и не зачитаха.

Хан Исперих покори тия славяни, но скоро разбра, че не са му врагове, затова сключи съюз с тях за обща отбрана срещу Византия. Чрез този съюз той се осигури срещу ромеите и съседите на завзетите места – аварите.

Ни Исперих не се задоволи да спре тук. Блазнеше го мисълта да прехвърли Хемус и навлезе в Тракия. Скоро това му желание се изпълни и той, подпомогнат от новите си съюзници – славяните, навлезе в Тракия, опустоши я и я завладя.

Тоя устрем на хан Исперих уплаши Византия и императорът Погонат най-после се принуди да сключи мир с българите като се задължи да плаща данък и признае независимостта на новосъздадената държава.

Тая държава нарекоха България, защото народът, който покори славяните, беше български.

След тая победа хан Исперих се отдаде всецяло на плодотворна работа. Заздрави стопанството на своята страна като същевременно се готвеше за нови завоевания.

*
* *

Няколко години минаха в мир и спокойствие.

В Битолското поле през това време се подвизаваше с дружината си някакъв незнаен войвода, дошъл от север, който не малко грижи бе създал на Византия. Тук той беше образувал своя държава. Почувствал се слаб да се бори сам с Византия, той войвода искаше да подчини македонските славяни. Съюзен с тях, той разчоташе да превземе Солун и Южна Тракия. Новият византийски император Юстиниан, за да попречи на тоя съюз,

изпревари и нападна малобройната войска на храбрия българин и при р. Струма, Мелник и Петрич, при кръвополитен бой, я разби. Спасил се по чудо, войводата, с една част от войската си, успя да избяга в България. Хората на хан Исперих го заловиха, но се оказа, че той е Кубер, четвъртият син на Кубрата, братът на хана. След толкова години, за пръв път се виждаха. Двамата братя се прегърнаха, трогнати до сълзи. И двамата се заклеха да отнѣстят на Византия, да изличат петното от претърпяното поражение.

А когато съгледвачи доложиха на хана, че византоиският император Юстиниан, с войските си е вече към Родопите, че скоро ще мине Доспатската седловина, обградиха всички пътеки и зачакаха своя смъртен враг, който, без да подозира устроената му клопка, се движеше свободно, сякаш не отиваше на война, а на поход. Роговете дадоха сигнал. Скритите Исперихови войници до един напуснаха скривалищата си и с диво настървение се нахвърлиха върху изненадания противник, разположил се за отмора в котловината. Започна се сеч сред викове, предсмъртни стонове и проклетия. Отмъщението беше страшно. Ония, които останаха незасегнати от мечовете, потърсиха спасение в бягство, но скоро бидоха обградени от други скрити отряди, чиито мечове не бяха обагнени в кръв, за да довършат с тях. Спасил се по чудо, императорът, с малцина останали живи, с голяма мъка успя да избяга на юг, към Егейско море, отдето с кораба си безславно се завърна в Цариград, с накупяла мъст в душата си да кръстоса отново мечата си с хан Испериха. Но такъв благоприятен случай той не дочака. Поражението и безславното му бягство породиха негодувание в народа, което се изрази в бунт. Императорът Юстиниан биде свален и за да спаси живота си една нощ избяга от столицата си.

След тая победа, двамата братя, хан Исперих и Кубер, се завърнаха в своя стан при Абоба, където дадоха ешмедеме¹⁰⁾ послучай бляскавия успех на българското оръжие. Веселието беше незапомнено по своя

разкош. Народът ликуваше. Нестикващи възгласи отекваха далеч из широките предели на царството. Византия бе смъртно уязвена: тя скоро не можеше да се съвземе, народът ще си отдъхне, ще се отдаде отново на мирни занятия, ще заздрави стопанството си.

Хан Исперих се радваше, че е постигнал мечтата си: да види обединен и силен своя народ. Отдаде се изцяло на държавно строителство, където вложи воля и мъдрост, която беше за пример на съседните народи.

И когато заздравена вътрешно България плашеше враговете си, хан Исперих се усмихваше самодоволно. Сега неговата мечта беше да запази това, което беше спечелил с победоносния си меч, да доживее спокойно последните си години.

И тая му мечта се сбъдна.

В 701 г., в края на декември, смъртта притвори очите му.

Първият велик хан на българите умря с усмивка на уста, с завет към своя син, Тервел, да продължи неговото дело.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

1. Compiled by Dr. R. Vladova, ruvladova@abv.bg
2. Певки – сегашна Северна Добруджа.
3. Кавкан – длъжност като пръв министър.
4. Ювиги – велик.
5. Дунав.
6. Сегашна Добруджа.
7. Черно море.
8. Агъл – лагер.
9. Хемус – Стара планина.
10. Ешмедеме – гощавка, пир.

© 2020 Venets: Author/Editor

